

İnsan Hakları ve Hukuk
Politikaları Kurulu

TÜRKİYE'NİN BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KARNESİ

POLİTİKA NOTU • EKİM 2020

SAADET

I. GİRİŞ

Modern demokratik düşüncenin son yüzyılında öne çıkan en önemli unsurlarından birisi olarak basın, demokrasinin bir nevi bekçiliğini yaparak ortaya çıkabilecek potansiyel gelişmeleri önceden sezip bunları halkla paylaşarak demokratik kurumların çalışmasını gözetmektedir. Bu yönüyle basın, yasama-yürütme-yargı kuvvetleri üzerinde gösterdiği muazzam etki nedeniyle dördüncü kuvvet olarak da tanımlanmaktadır.

Bu perspektiften bakıldığında; basın özgürlüğü, sansür ve bir ülkedeki gazetecilerin mesleki özgürlük ve çalışma koşulları, günümüzde ülke yönetiminin demokratikliği noktasında bir ölçüt olarak kabul edilmektedir.

Çalışmamızda, ülkemizde basın özgürlüğünün gelişimi, hukuki zemini ve tutuklu bulunan gazetecilerin Türkiye'nin demokrasi karnesinde bıraktığı etki incelenmiştir.

II. YÖNETİCİ ÖZETİ

Basın özgürlüğü; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda 26, 28 ve devamındaki maddelerde düzenlenen, temel hak ve özgürlüklerden biri olarak hem kişisel anlamda hem de ülkenin demokratik yönetim sisteminin ve kişi haklarına müdahalesinin denetleyicisi olma anlamında çok önemli bir yer tutmaktadır.

Eski tanımıyla **"Kanaat Hürriyeti"**, günümüzde ise **"Düşünce ve İfade Özgürlüğü"** olarak tanımlanan temel insan hakkının doğal bir uzantısı olarak düşünülen Basın Özgürlüğü, 20 yüzyılda artık vazgeçilmez bir temel hak olarak anayasal metinlere dâhil edilmiştir. 2010 yılında Anayasa'mızın 148 maddesinde 5982 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle birlikte, Anayasa'mızda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ortak olarak yer alan temel hak ve özgürlükler ile ilgili Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu açılmıştır. Bu anlamda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya konu olabilecek önemli bir temel hak ve özgürlük de **"Basın Özgürlüğü"**dür.¹

Temel hak ve özgürlüklerin ihlaline karşın, iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra söz konusu anlaşmazlık, bireysel olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınmakta ve burada yapılan yargılama neticesinde devletler aleyhine hak ihlali kararları çıkabilmektedir.

Özellikle 15 Temmuz 2016 sonrası Türkiye'nin içinden geçtiği hassas süreç, basın özgürlüğünün daha çok tartışıldığı bir dönem olmuş ve birtakım gazetecilerin ceza yargılamasına tabi tutularak özgürlüklerinin sınırlandırılma-

ısıyla sık sık gündemi işgal etmiştir. Bu itibarla, basın özgürlüğünün özellikle uygulamada bazı sınırlamalarla karşılaştığı, ülkemizde tutuklu olan gazetecilerin hangi nedenle ve ne süredir tutuklu veya hükümlü oldukları konusunda özellikle dünya kamuoyunda bir bilinmezlik olduğu ve bu konunun doğru ve etkili bir şekilde dünya kamuoyuna izah edilemediği ortadadır.

Özetle, **basın özgürlüğü kısıtlamasının keyfiliğinden uzak, somut ve açık prensiplere dayalı olarak yürütülmesi, basın yoluyla kişi haklarının ihlali durumunda ise, bu konuyla ilgili süreçlerin kanunun açıkça tarif ettiği ölçünün dışına taşmadan, tarafsız ve baskı altında kalmadan yürütülmesi oldukça önemlidir.**

Bütün bunların dışında, basın denetleyicisi olan bağımsız idari yapılara verilen yetkilerin tekrar gözden geçirilmesi, bu **kuruluş veya kurulların oluşturulma ve çalışma safhalarının demokratik düşüncelere uygun olarak şekillenmesi ve tarafsızlığına gölge düşürmeyecek şekilde bir çalışma şekli geliştirmesi**, üzerinde düşünülmeye gereken önemli bir husustur.

¹ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 19.maddesi aynen şöyledir. "Her ferdin fikir ve fikirlerini açıklamak hürriyetine hakkı vardır. Bu hak ve fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek veya yaymak hakkını içerir."

Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinin 10.maddesi "Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerin bir izin rejimine tabi tutulmalarına engel değildir." şeklinde düzenlenmiştir.

Anayasa'mızın 26 maddesi; "Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir."

III. KAVRAMSAL VE TARİHSEL ARKA PLAN

a. Basının Günümüz Toplumu İçin Anlamı

Yaklaşık 20 yıl öncesine kadar gazete ve TV kavramına sıkışmış olan basın, zamanla teknolojinin de yardımıyla artık teknik olarak sınırı rahatlıkla çizilemeyen bir noktaya ulaşmıştır. Gazete ve TV ile her eve giren zamanın medyası, artık mobil cihazlarla her insanın cebinde onunla beraber, kişinin takip ettiği ve hatta kişiyi takip eden bir alana yayılmıştır. Dolayısıyla basının günümüzdeki etki alanı, hem fiziksel hem de konu bakımından çok geniş bir sahaya erişmiştir.

Bilginin, aktarımın, alış-verişin hülasa insana dair bütün yapıp etmelerin de teknolojiye ayak uydurduğu günümüz toplumunda klasik anlamında basın, özellikle gelişen sosyal medya lehine bazı alanları terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu bakımdan, basın adı altında klasik veya yeni bütün bir medya sürecini bir arada düşünürsek, enformasyon sağlanan bu alanların etkin kullanımı, günümüz toplumlarının siyasal ve sosyolojik açıdan endoktrine edilmesini ve sevk edilmesini kolaylaştırmaktadır. Kısaca yeni medya, sanattan düşünceye, spordan ticarete bütün bir insanlık alanında kendini hissettirmekte, devletleri de bu küresel akışa uymaya mecbur bırakmaktadır. Tartışmaya açılan basın ve düşünce özgürlüğü meselesi de klasik devlet tipinin ilk defa karşılaştığı yeni medya toplumunun özgürlük ihtiyacına nasıl cevap verebileceği noktasına odaklanmaktadır.

Günümüzde habercilikle ilgili internet tabanlı yeni yöntemlerle beraber, ekonomik olarak daha özgür, yaklaşım bakımından daha sivil bir basının kurulması çok uzak değildir. Bu yeni sistemin, devletin basın üzerinde şimdiye kadar alışık olunan denetleyici gücünü büyük ölçüde zayıflatacağını tahmin etmek de güç değildir.

Çözüm, devletin yeni basına özgürlük den-

gelerini zedelemeyecek yeni bir yaklaşım geliştirmesi ve bu şekilde kendi toplumunda meşruiyetini muhafaza edebilmesinde yatmaktadır.

b. Basın Özgürlüğü Kavramı

Felsefi arka planı düşünce özgürlüğüne yaslanan, adeta onun sürgün vermiş bir dalı olarak tanımlanabilecek bir temel özgürlük olan basın özgürlüğünün geçmişi yazılı basının ortaya çıkışına kadar uzanmaktadır. Basın özgürlüğünün kökenlerini kilisenin tahakkümüne karşı Rönesans hareketiyle başlayan inanç ve ifade özgürlüğü mücadelesine kadar götürmek de mümkündür.

Basın özgürlüğünün, bir temel hak ve özgürlük olarak yerini alması ise ilk olarak 1787 tarihli ABD Federal Anayasasına 1791 tarihinde eklenen 1 ek maddeyle olmuştur. Bu hükümle, Kongrenin basın özgürlüğünü sınırlayan kanun yapamayacağı açıkça düzenlenmiştir. Bunun ardından ise birçok devlet anayasalarında basın özgürlüğüne ilişkin düzenlemelere yer vermişler ve günümüzde de birçok anayasada basın özgürlüğü yasa koyucuya karşı açıkça korunmuştur.

Günümüzdeki kavramsal zemin ise, **iletişim araçlarının gelişmesi, çeşitliliği, yeni medya anlayışı ve düşünce özgürlüğünün geldiği nokta birlikte değerlendirildiğinde meselenin salt bir basın özgürlüğü olmanın ötesinde artık bir "İletişim Özgürlüğü" olarak algılanması noktasına gelmiş bulunmaktadır.** Bu iletişim, kaynak olarak tek tarafa hapsedilmiş bir basından ötesini; yani sivil insanların da haber alıp-verme ve kanaat bildirme süreçlerine katıldığı bir işleyişi ifade etmektedir. Sosyal medya olarak tanımlanan iletişim biçimi de bu tarz çok taraflı parametreleri içinde barındıran bir fenomen olarak ifade özgürlüğü sahasını çokça meşgul etmektedir.

Yukarıda bahsedilen hak ve özgürlüklerin en ileri seviyesine, ancak demokratik rejimlerde

rastlanılması, bu hak ve özgürlüklerin demokrasinin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmesini beraberinde getirmiştir. Bu sebeple dünya çapında kurulmuş bulunan çatı örgütler tarafından ülkelerdeki basın özgürlüğü ve ifade hürriyet takip edilmekte, bu konudaki araştırmalara dayanılarak uluslararası toplumda bir kanaat oluşturulmaya çalışılmaktadır.

c. Basın Özgürlüğünün Dayanakları ve Sınırlandırılması

Basın özgürlüğü, hukuksal bir temele dayanması açısından 1921 Anayasası dışında bütün anayasalarımızda düzenleme alanı bulmuştur. 1982 Anayasası ile Basın Kanunu'na beraber bakıldığında Basın Kanunu'nun 3 maddesinde "basının özgür olduğu, özgürlüğün ise bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser üretme haklarını" içerdiği görülmektedir. Kanunda bilgi edinme ve yayma hakkı ile basının görevi veya işlevi ortaya konmakta, yapılan işin mahiyeti tanımlanmaktadır. Kanun maddesi, Anayasanın ilgili maddeleri ile şekil ve içerik açısından aynıdır. Özgürlük genel ve istisna, sınırlama esas ve detaylı hazırlanmıştır. Anayasa ve kanundaki düzenlemeleri yapanlar sınırlamaya ilişkin hususları daha detaylı ve yoruma açık halde kanunlaştırmıştır. Böylece uygulayıcılara çok fazla takdir hakkı tanınmak istenmiştir.²

Kural olarak; basın özgürlüğünün kullanılması ancak demokratik bir toplumun gereklerine uygun olarak; **başkalarının şöhret ve haklarının, toplum sağlığının ve ahlâkının, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, devlet sırlarının açıklanmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amacıyla** sınırlandırılabilir. Genelde **basın özgürlüğü** ile ilgili ortaya çıkan problemlerin temelinde, çok genel bir ifade ile kaleme alınmış olan hukuki düzenlemelerin somut olaylarda ortaya çıkabilecek

problemler göz önüne alınmadan rahatlıkla tatbik edilebilmesi yatmaktadır.

Kamu otoritesi ile basına ait herhangi bir unsurun karşı karşıya gelmesi durumunda genelde **basın özgürlüğü** aleyhinde bir sonuç çıkmaktadır. Bunda yargı erkini kullanan hâkimin, kendisini bir şekilde devletin bir elemanı olarak konumlandırmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Bütün bunlar, hukuk zemininde gerçekleşen meselelere ait tartışmalar olmakla beraber, basın özgürlüğünü ilgilendiren diğer bir taraf ise, basın özgürlüğünün sahada olgu olarak ne durumda olduğudur. Meseleye bu açıdan bakıldığında gazetecilerin ceza yargılamasına muhatap olması, yazılı veya sözlü basınla beraber, yeni sosyal medya araçlarının kullanımı da bu meselenin temel tartışma alanlarını oluşturmaktadır.

² Basın Kanununun 3. maddesi; "Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir. Basın özgürlüğünün kullanılması ancak demokratik bir toplumun gereklerine uygun olarak; başkalarının şöhret ve haklarının, toplum sağlığının ve ahlâkının, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, Devlet sırlarının açıklanmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amacıyla sınırlandırılabilir."

IV. TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

a. Türkiye'de Basın Özgürlüğüne İlişkin Güncel Durum ve Tartışmalar

Türkiye'de özellikle Gezi Olaylarının gerçekleştiği 2013 yılından sonra gündemi daha fazla meşgul etmeye başlayan bir konu olan **basın özgürlüğü** ve **tutuklu gazeteciler meselesi** iç gündem kadar konunun uluslararası paydaşlarının da ilgi sahasına girmektedir. Ülkemizin güncel durumu, konuyla ilgili raporlamalara bakılarak sayısal açıdan bir harita vermekle beraber, işin sosyal ve mesleki boyutu ise ayrıca yorumlanmaya ve izaha muhtaç durumdadır.

Basın özgürlüğü hakkında gerçeğe yakın bir manzara çıkarabilmek için ülkedeki sansür, otosansür, tutuklu gazetecilerin durumu ve basına getirilen kısıtlama, ve ceza gibi müeyyidelerle ilişkin rakamlardan yola çıkılabilir.

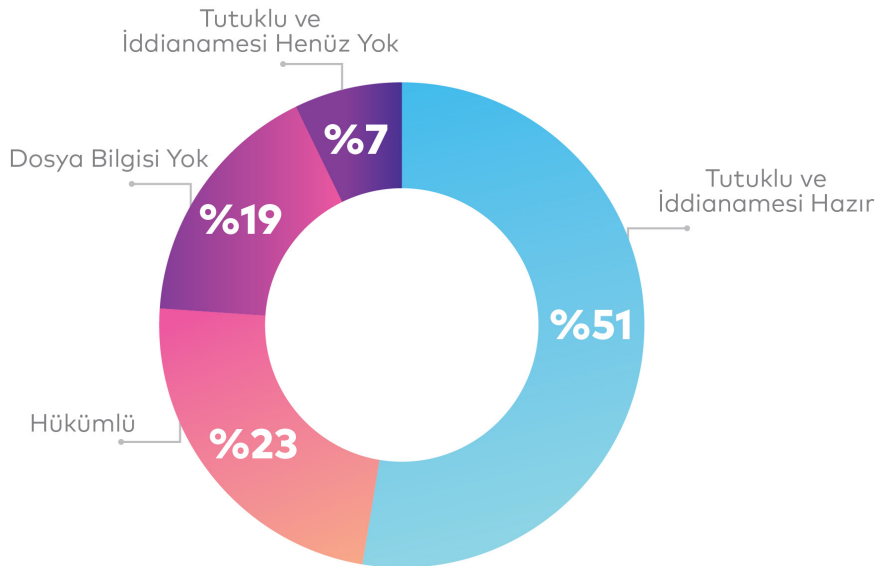
Yapılan bir araştırmaya göre;

"Yaptığınız haber nedeniyle sansüre uğradı-

nız mı?" sorusuna ankete katılan 141 katılımcıdan 27'si "Hayır", 114'ü ise "Evet" cevabını vermiştir. "Mesleğinizi yaparken kendinize otosansür uyguladığınızı düşünüyor musunuz?" sorusuna katılımcılardan 40'ı otosansür uygulamadığını beyan etmiş; 111'i ise otosansür yaptığını belirtmiştir. Sansür ve otosansür sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, sansüre uğramadığını beyan eden 27 katılımcıdan 15'i otosansür yaptığını 12'si ise yapmadığını beyan etmiştir. Sansüre uğradığını beyan eden 114 katılımcıdan 96 katılımcı ise otosansür yaptığını, 18'i yapmadığını beyan etmiştir.³

Katılımcıların yüzde 80,8'i sansüre uğradığını, yüzde 19,1 ise uğramadığını beyan ettiği bu araştırma, sansürün Türkiye medyasındaki yaygınlığını bir kere daha gözler önüne sermektedir. Medyadaki sansür oranının, medya organı patronlarının yatırım çeşitliliği ve onların siyasi ilişkileriyle orantılı olduğu düşünülmektedir.

Bir diğer parametre olarak tutuklu gazete-

■ Tutuklu ve İddianamesi Hazır ■ Hükümlü ■ Dosya Bilgisi Yok ■ Tutuklu ve İddianamesi Henüz Yok

³ Türkiye Gazeteciler Sendikası 2020 Basın Özgürlüğü Raporu, <https://tgs.org.tr/tgs-basin-ozgurlugu-raporu-2019-2020/>

cilerin durumu; hukuki ve olgusal gerçekliğin karmaşıklığı ve toplumun yeterince bilgilendirilememesi dolayısıyla hakkında çok fazla bilgi kirliliği olan bir konudur.

Basın özgürlüğü ile suç vasfına giren eylemlerin yargılanması arasındaki gerilimin neticesi olarak, kimi zaman gazetecilerin baskı altına alınmak için ceza kovuşturmasına tabi tutulduğu, kimi zaman da işlenen suçların cezai takibinde failin gazeteci kimliğinin kötüye kullanılarak kovuşturmanın engellenmek istendiği iddia edilmektedir.

Tutuklu gazeteciler ile ilgili rakamlara bakılırsa; 4 Eylül 2020 itibariyle ülkemizde 75 gazetecinin tutuklu olduğu bilinmektedir.

Nisan 2020 itibariyle yapılan araştırmalara göre tutuklu gazetecilerin durumuna ilişkin tablo yandaki gibidir: ⁴

Nisan 2020 itibarıyla cezaevinde bulunan ve iddianamesine ulaşılabilen gazetecilerin 92'sinin 'Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar' ile suçlandığı görülmektedir. Hazırlanan iddianamelerin 62'sinde TCK 314/2 yani 'silahlı örgüt üyeliği suçu' ile karşılaşırken 12'sinde Terörle Mücadele Kanunu madde 7 yani 'propaganda' suçlaması söz konusudur. 7'sinde ise silahlı terör örgütü üyeliği ve propaganda suçu birlikte görülmektedir. TCK m. 312/2 yani 'Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini Ortadan Kaldırmaya Teşebbüs' suçlaması iddianamelerin 18'inde görülürken, bu suç tipi sıklıkla, silahlı terör örgütü üyeliği suçlaması ile birlikte karşımıza çıkmaktadır.

Nisan 2020'ye kadar olan 1 yıllık süreçte en az 129 gazeteci cezaevinde bulunmuştur. Bu sayıya halen tutuklu bulunanlar, tutuklanıp tahliye edilenler de dâhildir. Toplamda ise en az 43 gazeteci cezaevinden çeşitli nedenlerle tahliye olmuştur.

Gazeteciler Cemiyetinin yayınladığı Nisan 2019 - Nisan 2020 arasını kapsayan çalışmada yer alan verilere göre toplamda,

- **En az 103 gazeteci gözaltına alınmıştır.**

- **En az 76 soruşturma açılmıştır.**

- **Gazeteciler en az 108 ayrı gözaltı işlemine maruz kalmıştır.**

- **Son bir yılda gazeteciler en az 239 günü gözaltında geçirmiştir.**

- **Gözaltına alınan gazeteciler ortalama 48 saatini gözaltında geçirmiştir.**

- **11 gazeteci gözaltındayken darp edildiğini beyan etmiştir.**

- **2 gazeteci çıplak aramaya maruz kaldığını belirtmiştir.**

İstatistiklerin yanı sıra, gazetecilerin yaptıkları haberler nedeniyle sadece son birkaç ayda açılan soruşturmaların içeriği ise, bu kararların ne derece siyasi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun bazı çarpıcı örnekleri Türkiye'de haber yapmanın bedelinin geldiği noktayı gözler önüne sermektedir ⁵:

- Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın Kanal İstanbul güzergâhında arazi almasıyla ilgili iddiaları haberleştiren Cumhuriyet muhabiri Hazal Ocak hakkında iki ayrı iddianame hazırlandı. İki yıla kadar hapsi istendi.

- Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) FOX TV Ana Haber bülteninde Fatih Portakal'ın CHP'li belediyelerin yardımlarının engellenmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın siyasallaşması ve tüm devletlerin yoksullaştığı yönündeki ifadelerini "ihlâl" olarak değerlendirdi ve 3 kez yayın durdurma cezası verdi. Ayrıca Fatih Portakal hakkında Cumhurbaşkanı ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) şikayetleri üzerine de soruşturma açıldı.

- Cumhuriyet gazetesinde Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanının evinin yanında bir arsaya yaptığı inşaatın belediye ekipleri tarafından yıkılmasını haberleştiren Hazal Ocak hakkında soruşturma açıldı.

- Ankara gar katliamını gerçekleştiren 2 DEAŞ üyesinin patlayıcı yapmak için gübre aldığıının emniyet tarafından biliniyor ol-

⁴ Türkiye Gazeteciler Sendikası Basın Özgürlüğü 2020 Raporu

⁵ <https://tgs.org.tr/gazeteciler-biat-etmeyecek-2/>

masını haberleştiren Cumhuriyet gazetesi muhabiri Alican Uludağ ve Sorumlu Yazı işleri Müdürü Olcay Büyüktaş Akça'nın 3 yıla kadar hapsi isteniyor.

- Rize Nabız Gazetesi İmtiyaz Sahibi Genççağa Karafazlı'nın Çaykur'da corona virüs karşısında alınmayan önlemler hakkında yaptığı haberler nedeniyle beş ayrı soruşturma açıldı.

Son zamanlarda gazetecilerin maruz kaldığı bu davalar bile Türkiye'de iktidarın kendisi ile ilgili olumsuz haberlere ne kadar tahammülsüz olduğunu gözler önüne sermektedir. Oysa ki bu örneklerde görüldüğü gibi, aslında gazeteciler mesleklerinin gereği olan "gerçeği" haber yapma derdindeyken, bu "gerçek" iktidarı rahatsız ettiği için bu gazetecilere "muhalif, terörist, hain" gibi yaftalar yapıştırılmakta, cezai müeyyideler uygulanmakta ve alenen hedef gösterilmektedir.

d. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)

Türkiye'de medyanın en önemli denetleme aygıtlarından birisi olarak RTÜK, yakın zamana kadar radyo televizyon yayınlarının içerik denetimini sağlamaktaydı. RTÜK Kanunu'nda yapılan 27.03.2018 tarihli değişiklikler ile kanuna 29/A maddesi eklenmiş olup bu düzenleme uyarınca radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerini sadece internet ortamından sunmak isteyen medya hizmet sağlayıcıların RTÜK'ten yayın lisansı, bu yayınları internet ortamından iletmek isteyen platform işletmecilerinin de RTÜK'ten yayın iletim yetkisi alması zorunluluğu getirilmiştir. Aynı şekilde yurt dışında bulunmasına rağmen Türkiye'ye yönelik yayın yapan medya hizmet sağlayıcılarının veya platform işletmecilerinin de RTÜK'ten yayın lisansı ve yayın iletim yetkisi alması zorunluluğu getirilmiştir. RTÜK Kanunu'nda gerçekleştirilen değişiklikler ile televizyon yayınlarına uygulanan kurallar ve düzenlemeler aynı şekilde internet üzerinden gerçekleştirilen yayınlara da uygulanabilir hale gelmiştir. İnternet üzerinden yayın yapan platformların denetlenmesi ve içerikleri kamuoyu tarafından günümüzde de tartışılmaktadır.

Radyo ve Televizyonlar için 2019 yılı içinde RTÜK tarafından 2025 kere müeyyide kararı alınmıştır. Bunların büyük kısmı reklam ve ticaret ile ilgili düzenlemeler olup, bunun dışında kalanların sayısı da azımsanmayacak düzeydedir.

RTÜK'ün, haksız rekabeti engelleme bakımından reklam ve ticarete dair düzenlemelere aykırı eylemlere müeyyide uygulaması elbette kabul edilebilir bir konu olmakla birlikte, yayın politikalarını denetlemekle ilgili yaptığı işlemler basın özgürlüğü bağlamında yıllardır eleştiri odağı olmaktan kurtulamamıştır. Radyo ve televizyon yayınlarının yanı sıra RTÜK Kanununda yapılan değişikliklerle beraber internet platformlarındaki yayınları da denetleyen RTÜK, devletin aileyi ve genel ahlakı koruma görevinden kaynaklanan birtakım işlemler yapmaktadır. Bu işlemlerin yapılmasında objektif kriterlere uygun davranılmaması durumunda toplumsal çeşitliliğin ve farklılıkların baskılanması, beraberinde basın ve ifade özgürlüğünü tehlikeye düşürecek bir duruma yol açılabilmektedir.

Yayın organlarına ticaret, reklam ve tele-alışveriş konuları dışında kalan genel yayın ilkelere ile ilgili olarak uygulanan üst kurul müeyyidelerinin siyasi sahanın dışında kalması ve objektif kriterlere dayanması basın özgürlüğü karnesi açısından önemlidir.

Ne yazık ki, bugün gelinen noktada RTÜK kuruluş amacından sapmış, tamamen iktidarın silahşörlüğünü yapmak üzere faaliyet göstermektedir. İktidarı eleştiren her muhalif yayıncı ensesinde RTÜK'ün lisans iptali tehdidini hissetmekte, ister istemez kendisine otosansür uygulanmaktadır. Daha cesur davranan yayın organları ise RTÜK'ün keyfi cezalandırmaları ile yüzleşmektedir.

Son 18 ayda ise Halk TV, TELE 1, Fox TV ve KRT kanalları toplamda 28 idari para cezası ve 8 yayın durdurma cezasına çarptırılmıştır. Bu cezaların ardından RTÜK'ün muhalif kanallara yönelik yıldırma politikası izlediği sonucunu çıkarmak zor olmayacaktır. RTÜK'ün hakkında yüzlerce şikâyet olmasına rağmen "havuz medyasına" karşı olan hiçbir şikâyeti işleme koymaması da bu alandaki çifte standartı açıkça ortaya koymaktadır.

e. Türkiye'nin Basın Özgürlüğü Karnesi: Dünyadaki Konumu

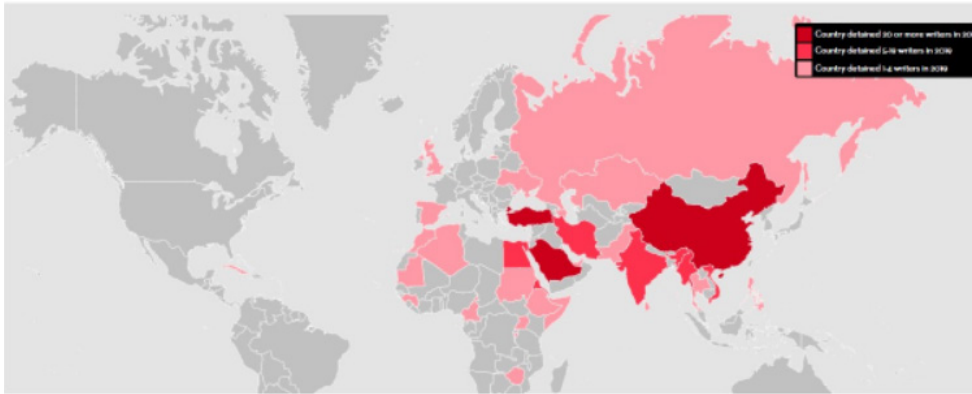
Basın özgürlüğünün uluslararası sahada yakından takip edilen bir konu olduğunu ve ülkelerin demokratiklik düzeyini belirlemekte önemli bir parametre olarak kullanıldığını tekrar hatırlamakta fayda vardır. Bu bakımdan, dünyada basın ve gazetecilerin durumunu takip eden uluslararası organizasyonların çalışmalarını incelediğimizde Türkiye'nin bu konudaki konumu netleşmektedir.

Dünya çapında bir ağ oluşturan Pen America, "freedom to write" mottosuyla dünya çapında ifade özgürlüğünü takip eden ve kamuoyuna taşıyan en önemli kuruluşlardan birisidir. İlgili kuruluşun 2019 raporunun harita verisi aşağıdaki gibidir:

2019 yılında toplamda 231 gazeteci tutuklanırken, Türkiye en çok gazetecinin tutuklandığı ülkeler sıralamasında 73 gazetecinin tutuklandığı Çin, 38 gazetecinin tutuklandığı Suudi Arabistan'ın ardından tutuklanan 30 gazeteci-yazarla 3 sırada yer almaktadır.⁶

Bu gibi araştırmaların girdi olarak değerlendirilmeye alındığı, World Justice Project'in yaptığı World Rule of Law, yani **Hukukun Üstünlüğü Araştırmasında Türkiye, küresel sıralamada 128 ülke arasında 107 sırada yer almıştır.**⁷ Türkiye, aynı araştırmanın bir bölümü olarak temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından küresel sıralamada 123 olurken, araştırmada özellikle inanç özgürlüğü ve düşünce- ifade özgürlüğü açısından Türkiye'nin karnesi oldukça dikkat çekicidir.

Writers Imprisoned Globally: 2019

Turkey

DOWNLOAD PDF

REGION

Eastern Europe & Central Asia

INCOME GROUP

Upper Middle

OVERALL

CHANGE OVER TIME

RANK

SUB-FACTORS

RESOURCES

INCOME RANK

0/0

REGIONAL AVG 0.46

GLOBAL AVG 0.56

4.4 | FREEDOM OF OPINION AND EXPRESSION IS EFFECTIVELY GUARANTEED

0.00

GLOBAL RANK

0/0

REGIONAL RANK

0/0

INCOME RANK

0/0

0.0

TURKEY 0.35

REGIONAL AVG 0.52

GLOBAL AVG 0.58

4.5 | FREEDOM OF BELIEF AND RELIGION IS EFFECTIVELY GUARANTEED

0.00

GLOBAL RANK

0/0

REGIONAL RANK

0/0

INCOME RANK

0/0

0.0

TURKEY 0.00

REGIONAL AVG 0.62

GLOBAL AVG 0.64

4.6 | FREEDOM FROM ARBITRARY INTERFERENCE WITH PRIVACY IS EFFECTIVELY GUARANTEED

0.00

GLOBAL RANK

0/0

REGIONAL RANK

0/0

INCOME RANK

0/0

0.0

TURKEY 0.00

REGIONAL AVG 0.24

GLOBAL AVG 0.48

⁶ Pen of America, Freedom to write index 2019

⁷ World Justice Project, Rule of Law Index 2020

Görüldüğü üzere Türkiye düşünce ve ifade özgürlüğünde Ortadoğu bölgesel ortalamasının bile gerisinde kalırken, din ve inanç özgürlüğü açısından ise 0.21 puanla dünya ortalamasının yarısına bile erişememiştir.⁸

Bütün bu veriler ışığında, Türkiye'nin son dönem basın özgürlüğü karnesinin çok kötü olduğu görülmektedir.

V. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KONUSUNDA BİR ÇIKIŞ YOLU OLARAK YENİ MEDYA, ETKİLERİ VE GELECEĞİ

Basın-yayın organlarının devletçe denetlenmesi, basın ve gazetecilik faaliyetleri nedeniyle devlet otoritesinin müeyyideleriyle karşılaşılması, bunun yanında medya sektörünün birtakım sermayedarların eline geçmesi ve çok sesliliğini yitirmesi iddialarıyla beraber konvansiyonel medya kendisine yeni bir çıkış yolu bulmuştur.

Daha az maliyetli ve daha fazla özgür olan bu yöntem, basın-yayın ve gazetecilik faaliyetlerinin internet üzerinde devlet denetiminden bir ölçüde kaçarak yerine getirilmesidir. Twitter platformunun güncel olayların gündeme taşınması ve aktivitenin eş zamanlı takip edilmesi anlamında çok etkili olduğu Gezi Eylemleri zamanında fark edilmişti. Bunun yanında artık Youtube kanalı üzerinden neredeyse TV yayıncılığı ile boy ölçüşecek düzeyde yayın yapan oluşumlar dikkat çekmektedir. Çok düşük maliyetle kendi şahsi düşünceleri çizgisinde yayın yapan gazeteciler, yazarlar, düşünürler ve hatta sivil halk bile düşüncelerini bu yöntemle ifade etmektedir.

Medyanın tek sesliliği tartışmalarının yoğun yaşandığı bir dönemde yükselen bir farkındalığın sonucu olarak ortaya çıkan bu yeni medya modeli, artık eski tip radyo televizyon üzerinden fikir ve kanaat aşılamanın zorlaştığı, her türlü marjinal düşüncenin dahi bir şekilde muhatabına ulaşabileceği bir dönemi beraberinde getirmektedir. Sosyal ağ kullanıcıları bakımından ceza yargılaması dışında herhangi bir sınırlamaya tabi olmayan bu yayın modeli önümüzdeki dönemin siyasal ve toplumsal koşullarının oluşmasını belirleyecek ana etkenlerden birisi olacaktır. Ancak bu kısımda değinmek gerekir ki, 1 Ekim 2020

tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 7253 sayılı Kanun ile 5661 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun (Kısaca Sosyal Medya Kanunu)'da yeni düzenlemeler, sosyal ağ sağlayıcıları bakımından önemli yükümlülükler öngörmektedir. Bu yükümlülükler aykırı hareket edilmesi halinde ise yine önemli ve hukuki pek çok yönden tartışılabilir müeyyidelerle yer verilmiştir. Sosyal medya kanununda yapılan bu değişiklikler ise yeni medyadaki irade açıklamalarının sahipleri bakımından ifade özgürlüğü, haber alma hakkı gibi Anayasal hakların ihlali olarak nitelendirilebilecek sonuçlara yol açılabileceği endişesini doğurmaktadır.

Küresel düzeyde faaliyet gösteren dev sosyal medya şirketlerinin, hak ihlalleri sebebiyle kendilerine yapılan başvuruları dikkate almaması, bunun yanında Türkiye'de çok büyük sayıda kullanıcıyla faaliyet yürütmesi göz önüne alınarak yapılan bu mevzuat değişikliği sebepleri bakımından makul görünmekle birlikte doğurması muhtemel sonuçları bakımından endişe vermektedir.

Almanya'da benzeri şekilde hukuki bir tüzel kişilik oluşturarak işlemlerini yürüten bu şirketler, kullanıcı sayısı Almanya ile yakın olan Türkiye'de bölgesel bir ofis açmaya yanaşmaktaydılar. Kimi açıklamalara göre, Türkiye'ye vergi verme yükümlülüğünden kaçmak için bu yola başvurdıkları söylene de kanaatimizce bu şekilde çalışan devasa şirketlerin ofis açmak istememesinde vergi yükümlülüğünden kaçmanın yanında başka sebepler bulunmaktadır. Nüfusu neredeyse aynı olan Almanya'da ofis açarken, Türkiye'de bundan

⁸ Rule of law index- Turkey 2020

kaçınmasını; Türkiye'deki ifade özgürlüğü üzerindeki baskıların şirketin menfaatlerini zedelemesi ve şirketi gizlilik, kişisel verilerin korunması gibi temel yayın ilkelerinden taviz vermek zorunda kalmaya zorlamasıyla açıklamak daha doğru olacaktır. Zira bu şirketler çok daha küçük başka ülkelerde hukuki muhataplık tesis etmişlerdir.

Sonuç olarak, neredeyse bir ülkenin sahip olabileceği ticaret hacmini yakalamış olan bu şirketler, sosyal medya kanunu ile Türkiye'de resmi bir ticaret unvanı almak ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurallarına uygun şekilde işlem tesis etmek mecburiyetinde kalacaktır. Ceza yargılaması bakımından işlemlerin hızlanması, erişim engelleme kararlarının daha efektif olması ve hak ihlallerinin çabucak giderilmesi düşünülmektedir.

Sosyal medyaya ilişkin yasa teklifi hazırlanırken, 2017 yılında Almanya'da yürürlüğe girmiş olan sosyal medya düzenlemelerinin temel alındığı söylenmiştir. Ancak, meclisten geçirilen yasa ile Almanya'da uygulanan arasındaki farklılıklar göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye'den günlük erişimi 1 milyondan fazla olan yurt dışı kaynaklı sosyal ağ sağlayıcılarına Türkiye'de en az 1 temsilci belirlemek zorunluluğu getirilmişken, nüfus ve demografisi Türkiye'ye benzer olan Almanya'da bu kriter 2 milyondur. İkincisi, Almanya'da internet ortamında yer sağlayıcılara veya sosyal medya platformlarına kendilerine yapılan erişim engelleme kararına karşı doğrudan doğruya devlet tarafından sağlanan bağımsız bir panel nezdinde itiraz hakkı tanınmakta, itiraz sonucu verilen karara göre uygulama yapılmaktadır. Türkiye'de ise 5651 sayılı Kanun tüm bakanlıklara ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK)'na peşinen erişim engelleme kararı tanımakta ve bu durum Türkiye'de yasama ile yürütmenin hiçbir şekilde ayrılmadığı anlamına gelmektedir. Üçüncü olarak, Almanya'daki yasanın çıkış noktası iktidar partisinin sosyal medyayı kontrol etmek istemesi değil, sosyal medya üzerinden güçlenen ve organize olan göçmen karşıtı aşırı sağ neo-nazi gruplarının nefret söylemlerinin engellenmesini sağlamaktır. Böyle olmasına rağmen bugün gelinen noktada Merkel ve

partisi başta olmak üzere Almanya'daki çoğu muhalefet partisi sosyal medya düzenleme yasalarının sorunlu olduğunu ve revize edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Türkiye'de ise meclisten geçirilen düzenlemenin arka planına bakıldığında iktidarın sosyal medyayı da ana akım medyayı olduğu gibi kontrol altına almak istemesi yatmaktadır. Tamamen kontrol altında tutulan geleneksel medyaya güvenin kalmaması ve artık insanların haber almak için interneti kullanmaları iktidarın otoritesini sosyal medya mecraları üzerinde kullanmaya sevk etmiştir. Bu düzenlemenin amacı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın haziran ayında halka seslenişinde sarf ettiği "Sevgili vatandaşlarım, biz bu tür sosyal medya mecralarının tamamen kaldırılmasını, kontrol edilmesini istiyoruz" cümlesinden açıkça görülmektedir.

Biz Saadet Partisi olarak, sosyal medyanın toplumsal huzur ve barışı tehdit edecek şekilde kullanılmasını engelleyecek her türlü önlemin alınmasını savunuyoruz. Kişiler, anonim hesaplar üzerinden tetikçilik, dolandırıcılık, hedef gösterme, linç, taciz, hakaret ve nefret söylemi gibi zaten Türk Ceza Kanunumuzda da açıkça suç olarak tanımlanmış fiillerde bulunmamalı, bulundukları takdirde haklarında gerekli cezai işlem başlatılmalıdır. Ancak, sosyal medyayı kötü niyetler içerisinde kullananlarla mücadele toplumsal uzlaşma içerisinde ve tüm vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini koruyacak şekilde verilmelidir.

VI. SONUÇ

Basın özgürlüğü konusunda Türkiye'nin önündeki en sıcak meseleler; tutuklu gazeteciler, medyanın iktidarın kontrolüne girmesi, sansür uygulamaları, muhalif yayın organlarını susturmak ve sindirmek için uygulanan baskılar, denetleyici kuruluşların siyasallaşması ve sosyal medya kısıtlamaları olarak dikkat çekmektedir. Bu tablo ülkemizi düşünce, ifade ve basın özgürlüğü konusunda uluslararası platformlarda oldukça zor duruma düşürmekte ve ilgili sıralamalarda son sıraların gediklisi haline getirmektedir. Bu fotoğrafı Türkiye hiç hak etmemektedir. İktidarın kendi çıkarları için ülkemizi bu duruma düşürmeye hakkı yoktur.

Biz Saadet Partisi olarak; basının tam anlamıyla özgür olmasını, objektif ve evrensel kriterler dışında hiçbir müeyyide ile karşılaşmamasını, gazetecilerin gazetecilik faaliyetleri nedeniyle takibata uğramamasını, sosyal medyanın her türlü farklı fikrin özgürce ifade edildiği bir mecra olmasını bu konudaki kırmızı çizgilerimiz olarak görüyoruz.

Bu bakımdan "daha az yasağcı daha fazla çözüm odaklı" bir politika izlenmesi "özgürlük ve fazilet" dengesinin daha iyi kurulmasını sağlayacaktır.

Türkiye'de uygulamaya geçen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi güçler ayrılığını tamamen ortadan kaldırmışken, özgür basın ve medya neredeyse tek başına demokrasi mücadelesi vermektedir. Vatandaşların yanıltılmadan, manipüle edilmeden gerçeğe ulaşabilecekleri mecraların sesi kısılmaktadır. Eleştirilerin sesinin kısılması ve halkın haber alma hakkının engellemesi hiçbir şekilde Türkiye'nin lehine değildir. Son yıllarda ciddi yara almış demokrasinin yeniden inşası öncelikle basın ve gazeteciler üzerindeki baskının kaldırılması ile mümkün olacaktır.